PAMPHYLİA'DAN YENİ BİR YAPI ÖRNEĞİ: NEKTAREİON

A NEW BUILDING FROM PAMPHYLIA: NEKTAREION

Nazlı YILDIRIM *

Makale Bilgisi
Başvuru: 20 Mayıs 2015
Hakem Değerlendirmesi: 2 Haziran 2015
Kabul: 5 Şubat 2016

Article Info
Received: May 20, 2015
Peer Review: Jun 2, 2015
Accepted: February 5, 2016

Anahtar Kelimeler: Pamphylia, Lyrbe, Nektareion, Dionysos, Kamu Yapıları
Keywords: Pamphylia, Lyrbe, Nektareion, Dionysus, Public Buildings

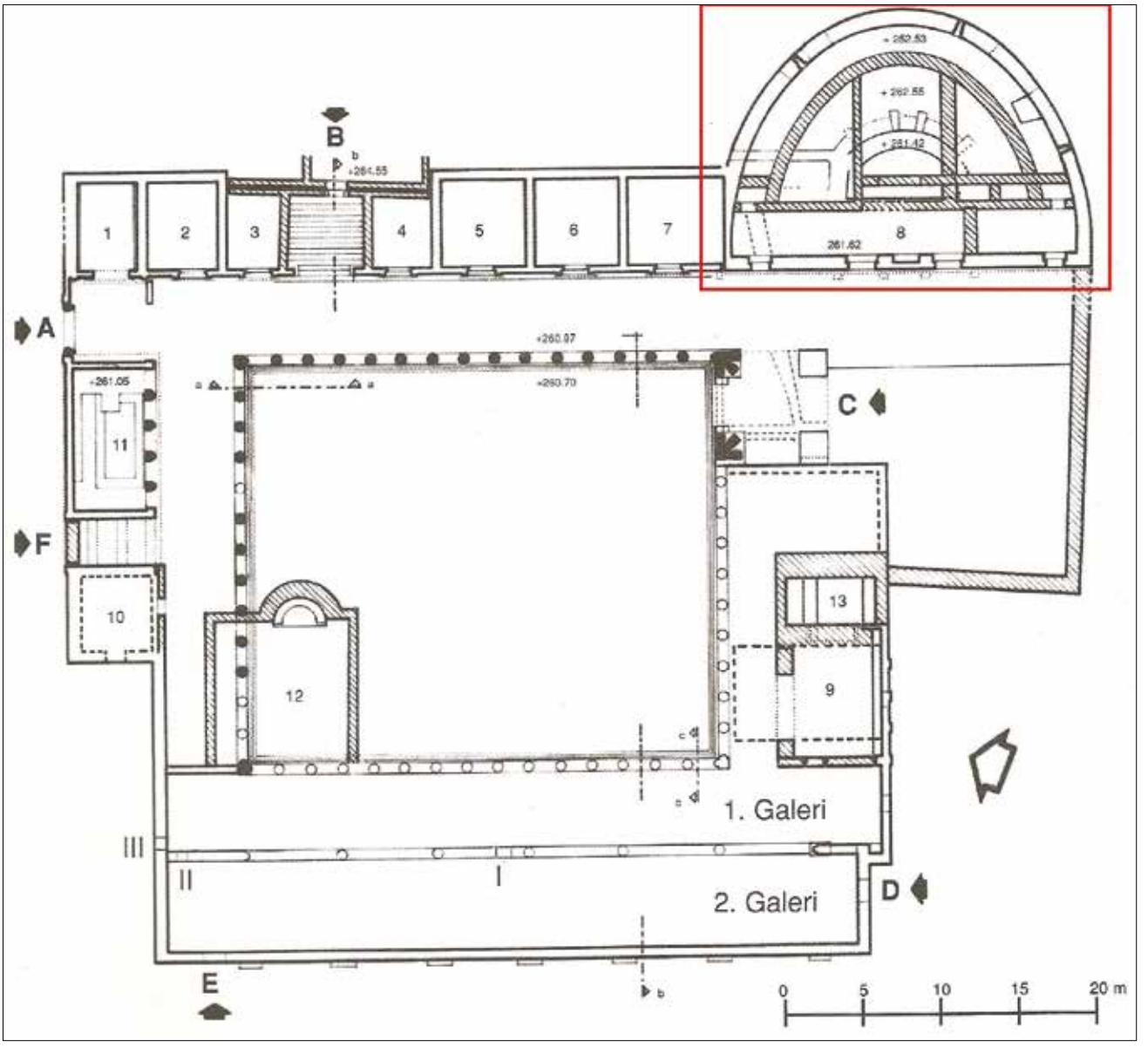
ÖZET

Lyrbe Agorası'nın güneydoğu ucunda yer alan yarı-dairesel planlı yapı bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Söz konusu yapının güneydeki büyük kapısı üzerinde yer alan yazıt yardımıyla yapının nektareion (νεκταρειον) olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Antik Dönem'de nektareion olarak adlandırılmış bir yapının başka herhangi bir örneği ne epigrafik ne de arkeolojik verilerle bugüne kadar tespit edilebilmiştir ancak mevcut veriler ilk örneğin Lyrbe'de bulunmuş olabileceğinin ipuçlarını vermektedir. Yapının işlevi konusunda kesin bir bilgi olmasa da var olan arkeolojik ve epigrafik tüm veriler birlikte değerlendirildiğinde nektareion olarak adlandırılan bu yapının, Tanrı Dionysos ile ilgili tören ya da içki ayinlerinde kullanılmış özel bir toplantı yapısı olabileceği düşüncesi güçlenmektedir.

ABSTRACT

The subject of this paper is the semi-circular planned building located at the southeast edge of Lyrbe Agora. Through the instrument of the inscription placed on the great gate in south, it comes out that the building in question had been named as nektareion (νεκταρειον). No other example of a nektareion has been identified by any epigraphical either archaeological data, yet the existing data give clues of the first example, may have been found in Lyrbe. Although there is not precise information for the function of the building, the idea of this nektareion-called building had been in use for ceremonies for Dionysos or drinking rites as a meeting place is getting stronger.

* Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 75000 Yenisey Kampusu ARDAHAN
E-posta: nazliyildirim@ardahan.edu.tr

Resim 1: Lyrbe Agora Planı / *The Plan of Lyrbe Agora (İnan 1998: Çiz. 5)*

TANIM

Araştırmanın konusunu oluşturan yapı[1] Side'nin 23 km kuzeydoğusunda, Manavgat ilçesine bağlı Bucak Şeyhler köyünün 5 km kuzeyindeki bir tepe üzerinde kurulu olan Lyrbe kentinin agorasında bulunmakta; söz konusu agoranın doğu bölümündeki mekân sırasının güney ucunda yer almaktadır[2] (Res. 1).

Sahip olduğu iki büyük ve iki küçük kapı ile Lyrbe Agorası'nın doğu bölümünü devam ettiren bu yapı, doğuya doğru yükseltinin arttığı ana kaya zemin üzerine yerleştirilmiştir.

Tam bir yuvarlak çizmeyen, doğu-batı yönde yarıçapı 14,92 m olan yarı-dairesel planlı bu yapının 23,70 m genişliğindeki iyi korunmuş anıtsal cephe bölümünde, toplam dört kapı yer almaktadır (Res. 2). Bu kapılardan ortada yer alan ikisi, yapının köşelerinde yer alan kapılardan daha geniş ve yüksektir. İon düzenine sahip olan ve aşağıdan yukarı doğru daralan bir yapı gösteren bu kapılar kendi içinde aynı ölçü, teknik ve işçiliğe sahiptir. Köşelerde yer alan iki küçük kapının yükseklikleri 2,02 m, en altta genişlikleri 1,10 m iken ortada yer alan büyük kapıların yükseklikleri 3,43 m, en altta genişlikleri 1,78 m'dir. Yapının üst bölümü, tüm cephenin görünümü hakkında fikir vermeye olanak tanıyacak şekilde iyi korunmuş durumdadır ve var olan kalıntılar, kapıların üst bölümünde toplam yedi pencere

[1] Söz konusu yapının mimari özellikleri, 2014 yılında tamamlamış olduğum "LYRBE AGORASI" başlıklı doktora tezi içerisinde "8 No'lu Mekân" başlığı altında değerlendirilmiş olup (Bkz.: Yıldırım 2014, 40-46) bu çalışmada ağırlıklı olarak yazıt ve işlevi konusuna yer verilerek yapının bilim dünyasına tanıtılması amaçlanmaktadır.

[2] Yıldırım 2014: 40 vdd.

Resim 2: Nektareion Ön Cephe / *The Facade of Nektareion (N. Yıldırım)*

Resim 3: Nektareion İç Cephe / *The Interior Facade of Nektareion (N. Yıldırım)*

bulunduğunu kanıtlamaktadır. 1,27 m yüksekliğindeki bu pencereler ile birlikte yapının var olan toplam yüksekliği yaklaşık 10,03 m'dir. Yapının iç cephesi de oldukça iyi korunmuş durumdadır (Res. 3). İç cephede dikkati çeken ilk olgu, iki büyük kapının ortasında yer alan kemerli ve oldukça yüksek boyutlardaki bir nişin varlığıdır. Yerden 1,50 m yüksekte yer alan niş, 3,58 m yüksekliğinde, 1,65 m genişliğinde ve 0,54 m derinliğindedir (Res. 4). Cephe üzerinde ayrıca toplam üç hatıl yuva sırası ile cephenin tamamına yayılarak herhangi bir sıra takip etmeyen ve cephenin ince plakalar ile kaplı olduğunu düşündüren küçük boyutlu çok sayıda yuva bulunmaktadır (Res. 5). İlk hatıl yuva sırası köşelerde yer alan küçük kapılar üzerinde, günümüz zemininden 2,54 m yüksekte yer almaktadır. Hatıl yuvalarının ölçüleri değişmekle birlikte ortalama 0,20 m yüksekliğe, 0,32 m genişliğe ve 0,20 m derinliğe sahiptirler. İkinci hatıl yuva sırası ortada yer alan büyük nişin biraz üzerinde günümüz zemininden 6,14 m yüksekte yer almaktadır. Üçüncü hatıl yuva sırası ise pencere sırasının hemen üzerindedir. Söz konusu hatıl yuva sıralarının işlevlerini ve ilk yapım evresini belirlemek

Resim 4: Niş / *The Niche (N. Yıldırım)*

Resim 5: İç Cephe ve Yuvalar / *The Interior Wall and Hollows (N. Yıldırım)*

oldukça zor olsa da cephenin en üst bölümünde yer alan hatıl yuva sırası çatı ile ilgili olmalıdır. Pencerelerin alt bölümünde yer alan yuva sırası pencerelerin açılıp kapanması sırasında kullanılan bir çeşit ahşap platform için; küçük kapılar üzerinde yer alan yuvalar ise giriş ile ahşap oturma sırasını birbirinden ayıran bölme duvarını desteklemek için kullanılmış olabilirler. Yapının orta bölümlerinde ana kayanın tıraşlanarak düzeltildiği ve üzerlerine yukarı doğru giderek genişleyen "V" şeklinde oyukların yapıldığı görülmektedir (Res. 6). En iyi korunan ortadaki iki örneğe göre bu oyukların uzunluğu yaklaşık 1 m'dir ve bu uygulamanın ahşap oturma basamakları ile ilgili olması mümkündür. Yapının oldukça tahrip olan yaklaşık 1,12 m kalınlığındaki yarı-dairesel arka duvarı (Res. 7) üzerinde toplam üç pencere yer almaktadır (Res. 8). Mazgal biçiminde içeri doğru "V" şeklinde genişleyen, zeminden yaklaşık 2,87 m yüksekte yer alan bu pencerelerin yükseklikleri yaklaşık 0,55 m, genişlikleri 0,52 m, derinlikleri 1,08 m'dir.

Resim 6: İç Yapı Ana Kaya İşçiliği / *The bedrock Working (N. Yıldırım)*

Resim 7: Nektareion Arka Duvar / *The Rear Wall of Nektareion (N. Yıldırım)*

Resim 8: İç Yapı ve Pencereler / *The Interior Structure and Windows (N. Yıldırım)*

Resim 9: İç Yapı / *The Interior Structure (N. Yıldırım)*

Yapı içerisinde farklı akslarda uzanan farklı boyutlarda çok sayıda duvarın varlığı da dikkat çekicidir. Kuzey-güney doğrultulu uzanan ilk duvarın korunan en yüksek ölçüsü 1,90 m, kalınlığı değişmekle birlikte 0,70 m'dir. Bu duvarın 0,95 m doğusunda, kendisine paralel olarak uzanan yaklaşık 0,75 m kalınlığında ikinci bir duvarın varlığı söz konudur. İlk duvardan daha yüksek olan bu duvarın korunan en yüksek ölçüsü 3,18 m'dir. Bu iki duvar kalıntısının dışında, yapının yarı-dairesel ana duvarına paralel olarak ilerleyen, korunan yüksekliği 1,70 m, kalınlığı 0,90 m olan, oldukça iyi durumda korunmuş bir duvar daha bulunmaktadır (Res. 9). Küçük kırma taşlar kullanılarak örülen, kaba işçilikleriyle yapının ana duvarlarından ayrılan ve kuzey-güney yönünde cephe görünümünü engelleyerek ilerleyen bu iç duvarlar, yapının farklı dönemlerde birden fazla onarımdan geçerek değişikliğe uğradığını göstermektedir. Söz konusu bu değişikliklerle yapının sonradan bir işlik olarak kullanılmış olabileceği de düşünülmektedir[3]. Yapı içerisinde herhangi bir oturma sırası tespit edilememiştir.

[3] Bean/Mitford 1965: 5.

TİPOLOJİ

Erken dönemlerden itibaren kenti ziyarete gelen araştırmacıların ilk olarak dikkatini çeken bu yapının işlevi konusunda farklı öneriler bulunmaktadır: Kenti ilk defa gezen F. Luschan yapıyı bir hemicyclium olarak adlandırmıştır[4]. R. Rott bir bouleuterion[5], G. E. Bean ve T. B. Mitford bir odeon[6], kentte kazı çalışmaları gerçekleştiren ekip ise bir toplantı yapısı[7] olarak tanımlamışlardır.

Resim 10: Büyük Kapı Lentosu / *The Lintel of Large Door (N. Yıldırım)*

Yarı-dairesel planı, boyutu, çok sayıda anıtsal kapının varlığı ile agorada yer alması göz önüne alındığında bu yapının özel bir toplantı yapısı olduğu açıktır. Antik Dönem'de bu tanımlamaya uyan yapılar odeon, ekklesiasterion ve bouleuterion'lardır ancak bu yapıları yapısal ve yazıtlı verilerin yokluğu durumunda kesin olarak birbirlerinden ayırt etmek zordur. Örneğin halk meclisinin toplantı yapısı olan ekklesiasterion'ların belirlenebilmiş bir tipi yoktur. Pek çok Hellenistik kentte karşımıza çıkan kare planlı, ana yapı içerisine yerleştirilmiş, kare ya da yarı-dairesel oturma sıralarına sahip yapılar genellikle bouleuterion olarak adlandırılmaktadır[8]. Priene[9], Miletos[10], Assos[11], Herakleia-Latmos[12], Termessos[13], Sillyon[14] ve Aspendos [15] gibi kentlerde bulunan benzer yapılar, bu anlamda en iyi örnekleri sunmaktadır. Hellenistik Dönem'de özellikle Anadolu kentlerinde görülen ve kentin agorasına yakın bir alana inşa edilmiş olan bu kamu yapıları, kare şeklinde olmalarıyla ortak plana sahiptirler. Planlamanın yanı sıra giriş ile oturma sıralarından oluşan ana bölümü birbirinden ayıran bölme duvarları, çatıyı desteklemek için yapı içerisine yerleştirilen sütunlar, yapının aydınlatılmasını sağlayan çok sayıda pencere ile Dor ya da İon düzenine göre şekillendirilmiş cepheler, bu yapılarda benzer donanımlardır (Meclis binaları konusunda geniş bilgi ve örnekler için bkz.: Gneisz 1990). Yapıların içerisinde yer alan, yerleştiriliş biçimi ve sayıları kente göre değişiklik gösteren oturma sıraları, ya yapının planına uygun bir kare ya da yarı-dairesel şekilde yerleştirilmişlerdir. Yapı içerisinde herhangi bir taş oturma sırası bulunmayan örneklerde ise -Assos ya da Aspendos örnekleri gibi- oturma sıralarının hem daha az işçilik gerektiren hem de daha ucuz olan ahşaptan yapılmış olduğu kabul edilir[16].

Lyrbe örneği adı geçen yapılar ile karşılaştırıldığında; agoranın bir köşesine yerleştirilerek onun önemli bir parçasını oluşturması, aydınlatmayı sağlayan çok sayıda pencere ile giriş çıkışı sağlayan çok sayıda anıtsal kapı gibi mimari uygulamaların benzer olduğu görülmekte; Anadolu'da özellikle Hellenistik Dönem'de gelişen toplantı yapılarının mimari açıdan iyi bir örneğini sunmaktadır. Agoranın doğu bölümünün cephe görüntüsünü devam ettiren; kapı, pencere ve duvar işçilikleri gibi mimari uygulamaların yanı sıra kullanılan malzeme açısından da agoranın diğer bölümleriyle aynı özellikleri gösteren bu yapının, agoranın genel inşa programı dahilinde yapıldığı kesindir ve Lyrbe Agorası MS 1. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmiştir[17].

İçerisinde herhangi bir taş oturma sırası tespit edilemeyen bu yapının oturma sıraları ahşaptan yapılmış olmalıdır. Çünkü yapı doğuya doğru yükseltinin arttığı ana kaya zemin üzerine yerleştirilmiştir ve zeminin bu eğimli yapısı ahşap oturma basamakları için çok uygun bir yapı göstermektedir.

İŞLEV

Planı ve donanımları ile özel bir toplantı yapısı olduğu anlaşılan bu yapıda hangi amaç için toplanıldığını kesin olarak tespit etmek güçtür ancak büyük kapılardan

[4] Lanckoroński 1892: 186 vd.
[5] Rott 1908: 66.
[6] Bean / Mitford 1965: 5.
[7] İnan 1998: 34.
[8] Wycherley 1993: 108-124.
[9] Wiegand / Schrader 1904: 219-228; Wycherley 1993: 118; Krischen 1941: 12 vdd.
[10] Knackfuss 1908: 25 vdd. Res. 53; Krischen 1941: 7 vdd.; Wycherley 1993: 119 vd.
[11] Clarke / Bacon / Koldewey1902: 34 vd.; Krischen 1941, 19 vd.
[12] Krischen 1941: 22 vdd.
[13] Krischen 1941: 16-18; Bracke 1993: 25.
[14] Lanckoroński 1890: 78
[15] Lanckoroński 1890: 90; Lauter 1970: 82 vd; Gneisz 1990: 151 vd.
[16] Clarke / Bacon / Koldewey 1902: 34 vd.; Lanckoroński 1890: 90; Lauter 1970: 82 vd; Gneisz 1990: 151 vd.
[17] Yıldırım 2014: 102 vdd.

Resim 11 a-b : Yazıt / *The Inscription (N. Yıldırım)*

birinin üzerinde yer alan bir yazıt, konu hakkında önemli bilgiler sunuyor olabilir. Söz konusu yazıt, güneydeki büyük kapının fascialı lentosu üzerinde yer almakta olup (Res. 10) iki satır halinde eski Yunanca'dır (Res. 11a-b):

TO EPΓON
NEKTAPEION

Önceki araştırmacılar yazıtın kırmızı ile boyanmış olduğunu belirtmektedirler[18] ancak günümüzde boya izleri tamamen silinmiş durumdadır.

Yazıta dayanarak yapının işlevi hakkında araştırmacıların önerileri olsa da bu konuda fikir birliği bulunmamaktadır: Örneğin Bean ve Mitford, yazıtta yer alan nektar ifadesine dayanarak yapının şarap ya da parfüm dükkânı olarak yorumlanamayacağını; yapının ana amacının ticari bir yönünün olamayacağına inandıklarını belirtmişler ve yapıyı müzik gösterileri ve konuşmacılar için yapılmış küçük bir odeon olarak tanımlamışlardır[19]. Kentte araştırmalar gerçekleştiren ekip de benzer şekilde yazıta dayanarak yapıyı bir şarap evi ya da şarap dükkânı olarak tanımlamanın zor olduğunu belirtmişlerdir[20]. Ayrıca yazıt, TO[N] NEKTAPEION olarak tamamlandığında "Nektareios'un Yapısı" olarak yorumlanabileceğini; Nektareios'un ya mimar ya da yapıyı yaptıran ve kente hediye eden kişinin adı olabileceğini öne sürmüşlerdir[21]. Ancak yazıtın bu şekilde tamamlanması mümkün görünmemektedir. Çünkü yazıtın TO EPΓON bölümündeki harfler ve harf dizilimi göz önüne alındığında "N» (Ni) harfinin yer alabileceği uygun bir alan söz konusu değildir ve yazıtın bu şeklinde yorumlanabilmesi için NEKTAPEION yerine NEKTAPOΣ tekil genitif halinin kullanılması daha uygun görünmektedir. Ayrıca yazıtta yapıyı yaptıran bir kişiden bahsediliyorsa, bu kişinin oldukça varlıklı ve kent için önemli bir şahsiyet olması gerekir; bu durumda kişinin unvanı, baba adı ya da yapıyı yaptırma amacı gibi gereken bilgilerin verilmesi de beklenirdi. Konu ile ilgili olarak ayrıca yazıtta yer alan bu ifade, yerel dil konuşan halkın, kendi dillerindeki söyleyiş biçimini Yunancaya çevirerek kullandıkları şeklinde de yorumlanabilir[22]. Bu nedenlerle yazıtı «Nektareion Yapısı» şeklinde yorumlamak ve burada nektareion olarak adlandırılan mimari bir yapının kastedildiğini düşünmek daha uygun olacaktır.

Antik Dönem'de nektareion olarak adlandırılmış bir yapının herhangi bir örneği ne epigrafik ne de arkeolojik verilerle bugüne kadar tespit edilebilmiştir ancak mevcut veriler, ilk örneğin Lyrbe'de bulunmuş olabileceğinin ipuçlarını vermektedir. Buna göre yapının mimari donanımları ile yazıtın birlikte değerlendirilmesi, konu hakkında önemli bilgiler sağlayacaktır:

Yunanca νεκ (ölüm) ve ταρ (yenmek, üstesinden gelmek) kelimelerinden oluşan nektar mitolojide tanrıların içeceği; içene gençlik, mutluluk ve ölümsüzlük kazandıran bir tür sıvı madde olarak tanımlanır[23]. Ancak içeceğin ana maddesinin ne olduğu tam olarak belirgin değildir. Bir çeşit fermente bal olarak tanımlanmasının yanı sıra şarap, parfüm ya da merhem olarak da tanımlanabilmektedir[24].

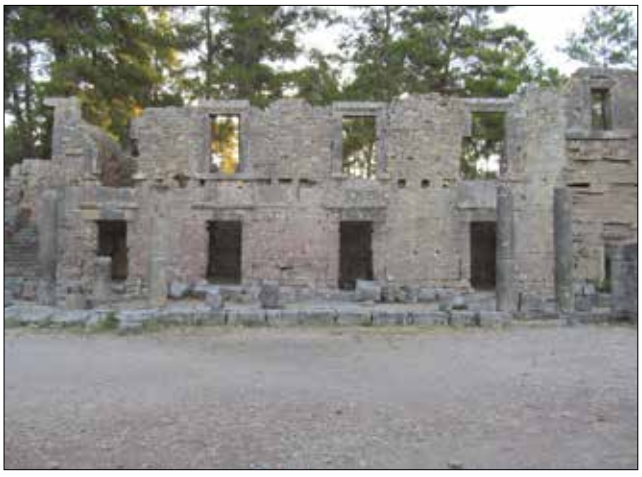
Kelimenin fazla sayıda kavramı ifade ediyor oluşu yazıtta nasıl bir maddenin kastedildiğini; dolayısıyla yapının kullanım amacını saptamayı zorlaştırmaktadır. İster sıvı ister katı olsun yazıtta bir tür maddenin işaret edilmesi, yapının ilk olarak ticari bir yönünün olabileceği yorumuna neden olmaktadır. Ancak bu yorum yapının mimari formu, boyutu ve

[18] Bean / Mitford 1965: 5; İnan 1998: 33.
[19] Bean / Mitford 1965: 5.
[20] İnan 1998: 34
[21] İnan 1998: 34 dn. 45.

[22] Yazıt konusundaki düşüncelerini benimle paylaşan Sayın Prof. Dr. Recai Tekoğlu' na teşekkürlerimi sunuyorum.
[23] Roscher 1883: 22-33.
[24] Homeros destanlarında Olympos'a güvercinler tarafından getirilmesi: Odysseia XII.63; Tanrısal merhem olarak: İlyada XIV.170; Güzellik iksiri olarak: Odysseia XVIII. 180; Tanrısal parfüm olarak: Odysseia IV. 444-446. Kaliteli şarabı tanımlamak için: Odysseia IX. 353-359. Ayrıca bkz.: Rogers 2014, 22-25. Geç Roma Dönemi'nde kişiselleştirilerek betimlenmesi konusunda bkz.: LIMC VI, 726-727.

Resim 12: Lyrbe Agorası Doğu Bölüm / *The Eastern Part of Lyrbe Agora (N. Yıldırım)*

Resim 13: İki katlı Dükkân Sırası / *The Two-Storied Shop (N. Yıldırım)*

anıtsallığı ile agorada yer alan diğer mekânlar birlikte düşünüldüğünde bir çelişki yaratmakta; yapının ticari bir yapı olarak değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Çünkü agoranın tek nefli portiko şeklinde düzenlenmiş olan doğu bölümünde 2 katlı, toplam 14 mekândan oluşan bir tür market bölümü zaten bulunmaktadır (Res. 12-13). Birbirleri ile herhangi bir bağlantı olmadan yan yana yerleştirilmiş penceresiz mekânlardan oluşan doğu bölüm tahıl, tekstil ürünleri ya da şarap gibi her türlü malzemenin rahatlıkla alınıp satılabileceği, halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmiştir[25]. Dükkân olarak kullanılmış olması gereken bu mekânların varlığı, söz konusu yarı-dairesel yapıyı ticari değil sosyal ya da dini nedenlerle kullanılan bir yapı olarak değerlendirmenin daha mantıklı olacağını ortaya koymaktadır.

Yapının agorada yer alması, yarı-dairesel planı, boyutu, anıtsal cephe mimarisi, büyük boyutlardaki nişi ve kutsal bir içeceği işaret eden yazıtı birlikte değerlendirildiğinde, tören ya da şenliklerde kullanılmış özel bir toplantı yapısı olabileceği düşüncesi oluşmakta ve akıllara ilk olarak Tanrı Dionysos; bu tanrıyla bağlantılı olarak da kutsal ziyafet ya da içki törenleri gelmektedir[26].

Antik Dönem'de symposia olarak adlandırılan[27] ve siyasi ya da dini nedenlerle düzenlenen içkili ziyafetler için genellikle kamu yapıları içerisinde yemek odaları oluşturulmuştur ve bu odalar genellikle çift ya da tek portikolu stoaların arkasına yerleştirilen mekân sıraları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Kerameikos'daki Pompeion[28] ve Atina Agorası Güney Stoası'nın arkasında yer alan mekânlar[29] bu türdendir ancak var olan örnekler bu tür toplantılarda konukların mekân içerisinde, duvar kıyısına dizilmiş klinelere uzanarak yemeklerini yediklerini ve içkilerini içtiklerini göstermektedir[30]. Ancak Lyrbe örneği, içerisine klinelerin yerleştirilemeyeceği yarı-dairesel planı ile bu örneklerle benzeşmemekte; bu haliyle içerisinde ziyafetten daha çok tören, gösteri ya da ayinlerin yapılmış olabileceğine işaret etmektedir.

Antik Dönem'de bereket, şarap, tiyatro ve eğlencenin tanrısı olarak kabul edilen Dionysos adına düzenlenen benzer pek çok tören, şenlik ve ayin bulunmaktadır. Lenaia, Anthesteria, Büyük Dionysia ya da Oskophoria söz konusu şenliklerin en önemlileridirler[31] ve bu şenlikler süresince insanlar Dionysos onuruna kurban ve içkiler sunmakta, geçit törenleri ve gösteriler yaparak şarap içmektedirler. Tanrı Dionysos adına gerçekleştirilen söz konusu şenlikler ve gösteriler genellikle tiyatrolar ve bu iş için ayrılmış özel alanlarda gerçekleştirilmiştir[32] ancak ele geçen bazı yazıtlar özel odalar ya da toplanma yerlerinin de yapıldığını göstermektedir. Örneğin Pergamon'da Dionysos kült derneği için yaptırılmış bir propylon, Akmonia'da ziyafet ve toplantı amacıyla bir exedra, Erythrai'de rahip tarafından yaptırılan kutsal bir ev, en önemli örneklerdir[33] Söz konusu yapılar içerisinde gerçekleştirilen dini törenlerin ya da ayinlerin içeriği konusunda bilgilerimiz sınırlı olsa da antik kaynaklar ve yazıtlar gerekli bilgiyi sunmaktadır. Örneğin Yunan kültüründe Orgia, Roma'da Bacchanalia olarak adlandırılan içkili ayinler bu anlamda oldukça önemlidir. Daha çok şarap ve şarabın vermiş olduğu sarhoşlukla ilgili olan bu ayinlerde amaç, insanın doğayla birleşerek kendini mutlu hissetmesi; tanrı ile bütünleşmesi ve onun

[25] Bean / Mitford 1965: 4 vd; İnan 1998: 27-33; Köse 2005: 152; Yıldırım 2014: 22 vdd.

[26] Öztürk 2010: 174.
[27] Karatağ 2013: 385-386.
[28] Hoepfner 1976: Lev. 21, 30.
[29] Thompson / Wycherley 1972: Res. 25.
[30] Börker 1983: 9 vdd.
[31] Roy 2005: 100 vdd.
[32] Öztürk 2010: 41-61; Kuritz 1988: 15 vdd.; Wiles 1997: 23 vdd.
[33] Öztürk 2010: 174.

tüm sırlarına erişebilmesidir[34]. Şarabın sarhoş edici etkisi yanında bu ayinlere özgü davul ve zillerin çıkardığı seslerle kült üyeleri ve katılımcılar her türlü ilkel davranış ve coşkunluk ile kendilerinden geçerlerdi[35]. Söz konusu ayinlerde şarap içme ve tanrıya şarap sunmanın önemli bir yere sahip olduğu açıktır[36] ve yazıtlar bu konuda da önemli bilgiler sunmaktadır: Örneğin Makestos'da ele geçen bir yazıtta Bromios[37] ile ilişkili bir kült üyesinin şarap içme ritüeli gerçekleştirdiği belirtilmektedir[38]. Benzer şekilde Bithynia/Nikomedeia'da ele geçen ve Dionysos'a adanan bir yazıtta Dion adındaki kişi, Dionysos şenliklerindeki içki ayinlerinde genç çocuklarla dans edip Bromios'un nektar'ını elinde taşıdığını belirtmektedir[39]. Söz konusu yazıt konu açısından ayrıca önemlidir çünkü bu yazıtta tanrıya sunulan kutsal şarap nektar olarak ifade edilmektedir. Amyzon'da ele geçen başka bir mezar yazıtında da benzer şekilde Bromios'un nektar'ından söz edilmektedir[40].

Söz konusu arkeolojik ve epigrafik tüm veriler birlikte değerlendirildiğinde nektareion olarak adlandırılan bu yapının, Tanrı Dionysos ile ilgili tören ya da içki ayinlerinde kullanılmış özel bir toplantı yapısı olabileceği düşüncesi güçlenmektedir. Bu düşünce, yapı için kullanılan nektar ifadesinin açıklanabilmesine de olanak sağlamaktadır. Bu kelime ile Tanrı Dionysos'a sunulan kutsal bir içeceğin -şarap- kastedildiğini; içerisinde gerçekleştirilen içkili tören ya da ayinler nedeniyle yapının nektareion olarak adlandırılmış olduğunu düşünmek mümkün görünmektedir. Ayrıca yapının iç cephesinde yer alan niş, yapı içerisinde bulunması gereken tanrı heykeli için oldukça uygun fiziki yapıya sahiptir (Res. 4).

Lyrbe'de Dionysos ya da başka hangi tanrıların tapınım görmüş olduğunu belirlemek, yazıt ve arkeolojik verilerin yokluğu nedeniyle şimdilik mümkün görünmemektedir[41]ancak Lyrbe'ye en yakın kent olan Side'de ele geçen epigrafik ve arkeolojik veriler, konu açısından bir fikir edinmemize olanak sağlamaktadır. Araştırmalar Side'de bir Dionysos Tapınağı bulunduğunu; dolayısıyla kentte önemli bir Dionysos tapınımı olduğunu göstermektedir[42]. Ayrıca ele geçen yazıtlarla kentte synodos olarak adlandırılan Dionysos Sanatçıları Derneği'nin bir merkezi olduğu ve bu sanatçıların Side halkı ile birlikte yarışmalar düzenlediği anlaşılmaktadır[43]. Konu ile ilgili en önemli veri ise gerousia (Yaşlılar Meclisi) tarafından yaptırılmış Dionysos ile ilgili kutsal bir deipnisterion'un (Yemek Salonu) var olduğunu belirten yazıttır[44]. Benzer bir uygulama ile bir kapı sövesi üzerinde yer alan bu yazıtta bahsedilen yapının yeri henüz tespit edilememiş olsa da Side'de Dionysos adına yapılmış kutsal bir yemek salonunun varlığı konumuz açısından oldukça önemlidir. Çünkü her iki kentte yazıtlarla belgelenen deipnisterion ve nektareion olarak adlandırılan yapılar, birbirine çok yakın iki kent arasında benzer tapınım ve mimari uygulamaların var olabileceğini düşündürmektedir[45]. Deipnisterion dışında konu ile bağlantılı olarak oikemata ya da thyepoleion deipnisterion gibi isimlerle tanımlanan, farklı tanrı ya da tanrıçalara adanmış, içerisinde kült heykeli de bulunduran şölen yapılarının varlığı yazıtlar aracılığı ile bilinmektedir[46] ve Lyrbe'de tespit edilen yapı, farklı kentlerde farklı isimlerle anılan benzer işlevli yapıların bir örneğini sunuyor olabilir.

Lyrbe'de bulunan ve araştırmanın konusunu oluşturan yapı, Antik Dönem'de nektareion olarak adlandırılmış bir yapının bilinen tek örneğidir. Tek örnek olması nedeniyle yapının işlevi konusunda bilgilerimiz şimdilik sınırlıdır ancak hem kent hem de bölgede ileriki yıllarda gerçekleştirilecek kapsamlı araştırma ve kazılarla yapının işlevi konusunda bilgilerimizin artması mümkündür.

[34] Robertson 2005: 218-240.

[35] Öztürk 2010: 167-174; Dürüşken 2000: 84-106.

[36] Tanrının şarap ile olan ilişkisi konusunda bkz: Stanislawski 1975: 127 vdd.

[37] Tanrı Dionysos'a ait, "şiddetli ve gümbürtülü" anlamına gelen bir epitheton. Öztürk 2010: 198.

[38] Öztürk 2010: 132.

[39] Öztürk 2010: 77-78 Res. 38.

[40] Robert 1983: no. 65.

[41] Kentte Asklepios ya da Aphrodite'yi betimlediği düşünülen heykel parçaları ele geçmiştir ancak söz konusu veriler konu hakkında yeterli bilgiyi sunmamaktadır (İnan 1998: 77 vd.).

[42] Mansel 1978; Büyükkolancı 2008: 1 vdd.; Alanyalı 2011: 78-79

[43] Öztürk 2010: 137-140a.

[44] Mansel 1978: 145-146; Büyükkolancı 2008: 2; Öztürk 2010: 138-139.

[45] Lyrbe'de ele geçen Sidece yazıtlı eserler ve mimari açıdan pek çok benzerliğin bulunması Side ile Lyrbe kentleri arasında bir ilişkinin ya da etkileşimin bulunduğunun ipuçlarını ayrıca vermektedir (Yıldırım 2014: 102 vdd.).

[46] Brody 2001: 98.

KAYNAKÇA

İLYADA.

Homeros, İlyada (Çev. A. Erhat / A. Kadir) İstanbul 1981.

ODYSSEIA.

Homeros, Odysseia (Çev. A. Erhat / A. Kadir) İstanbul 1981.

ALANYALI, H. S. 2011.

"Side'nin Roma Dönemi Pantheonu", Anadolu/Anatolia 37: 75-92.

BEAN, G. E./MITFORD, T. B.1965.

Journeys in Rough Cilicia in 1962 and 1963. Wien.

BÖRKER, C. 1983.

Festbankett und griechische Architektur. Xenia, Konstanzer Althistorische Vorträge und Forschungen 4. Konstanz.

BRACKE, H. 1993.

"Pisidia in Hellenistic Times (334-25 BC)", Sagalassos I. First General Report on Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991). (Ed. M. Waelkens). Leuven: 15-28.

BRODY, L.R. 2001.

"The Cult of Aphrodite at Aphrodisias in Caria", Kernos 14: 93-109.

BÜYÜKKOLANCI, M. 2008.

"Side Dionysos Tapınağı'na İlişkin Yeni Bulgular", Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı (Eds. S. Çokay-Kepçe / A. Özdizbay / Ö. Turak). Antalya: 259-282.

CLARKE, J. T./BACON, F. H./KOLDEWEY, R.1902.

Investigations at Assos. Drawings ans Photographs of the Buildings and Objects Discovered during the Excavations of 1881-1882-1883. Cambridge.

DÜRÜŞKEN, Ç. 2000.

Antik Çağ'da Yaşamın ve Ölümün Bilinmezine Yolculuk. Roma'nın Gizem Dinleri. İstanbul.

GNEISZ, D. 1990.

Das antike Rathaus. Das griechische Bouleuterion und die frührömische Curia. Wien.

HOEPFNER, W. 1976.

Das Pompeion und seine Nachfolgerbauten. Kerameikos X. Berlin.

İNAN, J. 1998.

Toroslarda Bir Antik Kent - Eine antike Stadt im Taurusgebirge LYRBE ? - SELEUKEIA ?. İstanbul.

KARATAĞ, M. 2013.

Klasik Mitoloji Sözlüğü. Yunan-Roma. Ankara.

KNACKFUSS, H. 1908.

Das Rathaus von Milet. Berlin.

KÖSE, V. 2005.

"The Origin and Development of Market Buildings in Hellenistic and Roman Asia Minor", Patterns in the Economy of Roman Asia Minor (Eds. S. Mitchell / C. Katsari). Swansea: 139-166.

KRISCHEN, F. 1941.

Antike Rathäuser. Berlin.

KURITZ, P. 1988.

The Making of Theatre History. England.

LANCKOROŃSKI, K.1890.

Pamphylia ve Pisidia Kentleri I. Pamphylia (Çev. S. Bulgurlu) İstanbul 2005.

LANCKOROŃSKI, K. 1892.

Städte Pamphyliens und Pisidiens II. Wien.

LAUTER, H. 1970.

"Die Hellenistische Agora von Aspendos", BJb 170: 77-101.

LIMC.

Lexicon iconographicum

mythologiae classicae VI. Zurich. 1992.

MANSEL, A. M. 1978.

Side. 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları. Ankara.

ÖZTÜRK, B. 2010.

Roma İmparatorluk Çağı Küçükasyası'nda Dionysos Kültü. İstanbul.

ROBERT, L. 1983.

Fouilles d'Amyzon en Carie. Tome I: Exploration, histoire, monnaies et inscription. Commission des fouilles et missions archèologiques au ministère des relations extèrieures. Paris.

ROBERTSON, N. 2005.

"Orphic Mysteries and Dionysiac Ritual", Greek Mysteries. The Archaeology and Ritual of Ancient Greek Secret Cults. (Ed. M. B. Cosmopoulos). Routledge Press: 218-240.

ROGERS, M. 2014.

The Esoteric Codex: Magic Objects I. United States.

ROSCHER, W. H. 1883.

Nektar und Ambrosia. Mit einem Anhang über die Grundbedeutung der Aphrodite und Athene. Leipzig.

ROTT, H. 1908.

Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien. Leipzig.

ROY, C. 2005.

Traditional Festivals: A multicultural Encyclopedia. United States.

STANISLAWSKI, D. 1975

"Dionysus Westward: Early Religion and the Economic Geography of Wine", Geographical Review 65 / 4: 427-444.

THOMPSON, H. A. / WYCHERLEY, R. E. 1972.

The Agora of Athens: The History, Shape and Uses of an Ancient City Center. Princeton.

WIEGAND, T. / SCHRADER, H. 1904.

Priene. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in der Jahren 1895-1898. Berlin.

WILES, D. 1997.

Tragedy in Athens: Performance Space and Theatrical Meaning. Cambridge.

WYCHERLEY, R. E. 1993.

Antik Çağ'da Kentler Nasıl Kuruldu? İstanbul.

YILDIRIM, N. 2014.

Lyrbe Agorası (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi). Antalya.